

Tanja Pihlar
**IZ ZGODOVINE
SLOVENSKEGA
FILOZOFKEGA
DRUŠTVA
V ČASU PRED
DRUGO
SVETOVNO
VOJNO**

251-255

TANJA PIHLAR
CESTA TALCEV 15 B
SI- 4000 KRANJ

Slovensko filozofsko društvo ima za seboj že dolgoletno tradicijo. O njegovem nastanku in zgodovini doslej ni bilo veliko napisanega. Dandanes le malokdo pozna dejstvo, da je bilo ustanovljeno že pred drugo svetovno vojno; med njegovimi pobudniki in ustanovitelji je bil naš najpomembnejši filozof France Veber. V pričujočem prispevku bom poskušala osvetliti začetke in dejavnost društva v predvojnem obdobju.

Filozofsko društvo s sedežem v Ljubljani je bilo ustanovljeno 27. januarja 1935. Našla sem gradivo o ustanovitvi in delovanju društva, med drugim tudi podatke o članih upravnega odbora, ki so bili izvoljeni na ustanovnem občnem zboru. Za prvega predsednika društva je bil izvoljen France Veber, profesor filozofije na filozofski fakulteti, za njegovega podpredsednika pa Aleš Ušeničnik, profesor filozofije na teološki fakulteti.¹ Ostali člani upravnega odbora so bili: Vebrovi učenci Lojze Potočnik (tajnik), Alma Sodnik (blagajnik) ter Stanko Gogala (arhivar); profesor na pravni fakulteti Evgen Spektorski ter zdravnik in pisatelj Franc Derganc. Nadzorni odbor sta sestavljala Simon Dolar, fizik in kritik, ter Franc Gnjezda, klasični filolog. Izdelana so bila pravila društva, ki pa danes žal niso več ohranjena. V društvo so se lahko včlanili diplomirani filozofi in vsi, ki so se zanimali za delo in razvoj društva. Ohranjeno je vabilo, s katerim so poskušali pridobiti nove člane in iz katerega je razvidno, da je letna članarina znašala 20 dinarjev, za dijake pa 10 dinarjev. Člani društva naj bi prejeli tudi člansko izkaznico.

Poglavitni namen društva je bilo podpiranje znanstvenega raziskovanja na vseh področjih filozofije, pedagoška dejavnost ter popularizacija filozofije. Posebno pozornost je društvo namenilo slovenski filozofiji ter vzgoji mlade generacije, da bi se lahko tudi še po končanem študiju nadalje izpopolnjevala v stroki in ohranila stik z univerzo. Društvo bi tako prispevalo k stalnemu izobraževanju pedagoških in znanstvenih delavcev. V članku z naslovom "Kaj hoče naše „Filozofsko društvo“", ki je bil 13. februarja 1935 objavljen v dnevniku *Jutro* (št. 36, str. 3), je tajnik Lojze Potočnik med drugim zapisal:

"Izhodni namen tega društva je v tem, da bo vsestransko pospeševalo raziskovanje vseh znanstvenih filozofskih disciplin: dušeslovja, logike, spoznavne teorije, estetike, sociologije itd. na eni strani, in da bo oživljalo in gojilo smisel za filozofijo na drugi. Oba smotra bosta za Slovence velike važnosti. Naša filozofija bo tako dobila oporišče, da se bo mogla čim hitreje in čim pravilneje razvijati. V smislu drugega smotra da bo društvo negovalo misel in čut za filozofijo, pa bo tudi pridobil naš narod na svoji notranje – duhovni rasti.

K temu svojemu cilju bo Filozofsko društvo nastopilo dvojno pot. Prva pot bo obstajala v njegovem pripravljalnem, druga pa v njegovem ustvarjalnem delu. Pripravljalno delo Filozofskega društva bo v tem, da bo skušalo vzgojiti s svojim vplivom čim več delavcev tako za pisateljsko filozofsko znanstveno delo kakor tudi za filozofsko prosvetno delo. Zavaljo tega bo društvo skrbelo, da vse diplomirane filozofe čiste filozofije pritegne med svoje člane, ako že prej niso bili, da jih tako laže ohrani v živem stiku z njihovo stroko, jih vzpodbuja k nadaljnjemu izpopolnjevanju v filozofiji in k produktivnemu delu na pisateljsko znanstvenem polju in na filozofsko – prosvetnem polju. S tem svojim pripravljalnim delom bo Filozofsko društvo vršilo veliko delo. Mladi diplomirani filozofi čiste filozofije bodo preko društva še nadalje v stiku z univerzo in z njihovim strokovnim znanjem. Razen tega bo absolvente po univerzitetnem študiju, ko bodo morali stopati v življenje, vodilo pri njihovem znanstveno filozofskem razvoju."

¹Ušeničnik je postal tudi častni član društva.

Poleg tega so na ustanovnem sestanku sklenili, da bo društvo izdajalo filozofski časopis in zbornike razprav s filozofsko vsebino. V omenjenem članku je Potočnik o tem zapisal: "V ta namen bo skušalo uresničiti že davno izraženo željo po filozofskem časopisu, zborniku filozofskih obravnjav itd., ako bo našlo zadostno pomoč od članov društva samih, ki bodo morali prenesti mnogo žrtev, preden bo mogoče to željo uresničiti, kakor tudi od strani našega občinstva. Seveda ne smejo niti člani niti naše občinstvo pozabiti, da bi s takim početjem Filozofsko društvo koristilo ne samo notranjemu razvoju naše miselnosti in naše kulture, marveč tudi našemu ugledu, zakaj s tem bi v resnici najprimerneje zastopalo našo kulturo glede na filozofske znanosti doma in izven meja naše domovine. Z izdajanjem posebnega filozofskega časopisa ali zbornika filozofskih obravnjav in drugih publikacij filozofske vsebine bi Filozofsko društvo omogočilo dvoje: Mlade filozofske moči bi imele najlepšo priliko, da razvijejo svoje zmožnosti za filozofsko znanstveno delo, in naša filozofija bi se tako mogla najživahneje razvijati" (prav tam).

Da bi uresnili ta svoj sklep, so na prvi redni seji upravnega odbora 8. februarja 1935 izvolili uredniški odbor, ki so ga sestavljali: Aleš Ušeničnik, France Veber, Alma Sodnik, Stanko Gogala in Franc Derganc. Jeseni istega leta so nameravali izdati prvi zbornik razprav in so v ta namen pričeli z zbiranjem finančnih sredstev. Na člane društva so se obrnili s prošnjo, da naj prisrkočijo na pomoč z zbiranjem naročnikov, saj naj bi bila njegova cena odvisna od števila naročnikov in finančne podpore – iz nam neznanih razlogov načrtovani zbornik razprav ni izšel.

Ob svoji ustanovitvi se je društvo zavzelo tudi za organizacijo javnih predavanj s filozofsko vsebino. Prizadevalo si je, da bi v širši javnosti vzbudilo zanimanje za filozofijo in filozofsko razmišljanje. Člani društva so menili, da je to še zlasti pomembno v tistem času, ki je bil po njihovi sodbi naravnani k materialistični miselnosti. V osnutku pisma, naslovljenega na ministra za prosveto v Beogradu, so svojo skrb za stanje duha na domačih tleh izrazili takole:

"Predavanja bodo imela ta namen, da v našem ljudstvu pogloblje smisel za filozofsko razmišljanje in da mu vcepijo čim pravilnejše pojmovanje o svetu in življenju. Tako bo od njega *odvrnilo* zlasti *materialistično miselnost* današnjega časa, ki že močno zajema tudi našo mladino in katere zle posledice že vsi močno čutimo. V tem bo tudi veliko delo "Filozofskega društva" za naš narod; kajti s tem bo največ storilo za odstranitev strahu pred različnimi materialističnimi in podobnimi – za naš narod pogubonosnimi miselnimi poplavami."

Društvo si je za svoje delovanje prizadevalo pridobiti zadostna finančna sredstva. Zato se je že kmalu po ustanovitvi obrnilo s prošnjo za denarno podporo na državne ustanove; ohranjenih je nekaj osnutkov pisem, naslovljenih na bansko upravo v Ljubljani, na predsedstvo občine ter na ministra za prosveto v Beogradu. V pismu ministru so izrazili prošnjo, da bi društvo prejelo finančno podporo iz državnega proračuna. Prav tako so si prizadevali pridobiti čim večjo podporo posameznikov. V ta namen so poskušali pridobiti čim večje število ustanovnih članov, ki naj bi prispevali ustanovnino v enkratnem znesku 500 dinarjev. Med ohranjenimi dokumenti je tudi seznam takšnih članov, med katerimi zasledimo znana imena kot so politik Anton Korošec, ljubljanski župan Ivan Hribar ter Meinongov učenec in farmacevt Ernst Schwarz.

O ustanovitvi filozofskega društva so se razpisali tudi v dnevnikih in revijah. Bralci so se v tedanjem času živo zanimali za delo domačih filozofov in so spremljali dogajanje na področju filozofije. O namenih in ciljih društva je pisal Lojze Potočnik v že omenjenem

članku v *Jutru* ter v *Akademskem glasu*.² Anonimni pisec je v dnevniku *Slovenec* z dne 19. februarja 1935 (št. 41, str. 4) na kratko predstavil namen društva in izrazil zaupanje v njegovo uspešno delovanje:

“Namen društva, v kolikor je nakazan v društvenih pravilih, je v resnici dvojen: ožji, čim globlji znanstveni študij in širši: popularizacija filozofije. Odbor, ki je bil na ustanovnem občnem zboru izvoljen, pa nam daje polno jamstvo, da bo društvo te naloge tudi s pridom vršilo. Saj so na čelu društva naši najodličnejši filozofi, ki uživajo v znanstvenem svetu največji ugled in ki se na drugi strani tudi zavedajo, da bodi zadnji smoter njihovega dela narodova korist.”

Zavzel se je za podporo društva v širši javnosti:

“Prav bi bilo, da bi „Filozofsko društvo“ podprla tako moralno kot tudi gmotno vsa naša javnost, zlasti še oblasti in drugi javni faktorji, da bo društvu tako čim bolj omogočeno njeno plodonosno delo. Vsi drugi pa naj bi društvo spremljali vsaj z najglobljimi simpatijami” (prav tam).

O ustanovitvi društva je v članku z naslovom “Historični idealizem v borbi proti historičnemu materializmu” v *Jutru* z dne 2. februarja 1935 (št. 28, str. 10) poročal Franc Derganc, ki je v tem videl “najnovejš/o/ akcij/o/ naše mladine” – ta s tem dokazuje, da ni brezbrizna za dogajanje v družbi in da ni podlegla materialističnemu pogledu na svet. V njej odkriva “nov duh *aktivnega idealizma*”, ki je premagal individualizem in mu gre nasprotno za silo združevanja, za “novo kolektivno-genetično pozornost”, ki jo “giblje in žene intelektualna ljubezen, izvirajoča iz spoznanja, da smo vsi le drobci skupne enote, potrebni medsebojne podpore in zaščite”. Po njegovem mnenju takšen historični oziroma kolektivni idealizem – kot ga sam imenuje – premaguje tudi historični materializem, ki se mu je pričel umikati. Njegov članek je naletel na odmev v marksističnih krogih; pisec, ki se je podpisal kot “- r- š-”, je s precej ostrimi besedami odgovoril nanj v članku “Hitler, Araki in Dr. Derganc”, objavljenim v reviji *Književnost* (III, 1935, str. 141-145). Menil je, da izmed vseh člankov, ki so do tedaj poročali o filozofskem društvu, prav Dergančev članek razkriva pravo naravnost društva: njegov namen “ni vzbujanje itd. smisla za filozofske resnice, temveč borba proti čisto določeni *znanstveni* resnici, proti historičnemu materializmu, (...), oziroma proti dialektičnemu materializmu” (str. 142). Derganca je obtožil, da se njegove nedavne izjave v časopisu, ujemajo s fašistično ideologijo, ki je naperjena zoper dialektični materializem in se zavzema za versko prenovo. Na podlagi njegovih izjav je filozofskemu društvu očital, da združuje domačo reakcionarno filozofijo, proti kateri se morajo boriti marksisti.

Društvo si je prizadevalo sodelovati z drugimi znanstvenimi društvi ter sorodnimi društvi doma in v tujini. Ohranjena je dokumentacija, ki priča o tem, da je bilo pobudnik za ustanovitev *Zveze znanstvenih društev* v Ljubljani, ki naj bi združevala različna znanstvena društva. Njena naloga naj bi bilo spodbujanje znanstvene dejavnosti na domačih tleh; prizadevala naj bi si “za čim močnejšo afirmacijo naše domače znanstvene misli, za tako afirmacijo, ki bo tudi naši skupni želji po končni ustanovitvi slovenske „Akademije znanosti in umetnosti“ samo koristila.” S tem predlogom se je obrnilo na posamezna društva, ki so ga – z izjemo nekaterih – sprejeli z odobravanjem. Nameravalo je sklicati ustanovni sestanek *Zveze društev*, na katerega so povabili predstavnike iz posameznih društev. O ustanovnem

²Gl. Lojze Potočnik: “O delu, namenu in sredstvih Filozofskega društva”, *Akademski glas*, št. 8, 1935, str. 3.

sestanku ni na voljo nobenega gradiva; do ustanovitve Zveze verjetno ni prišlo, saj je bila leta 1938 v Ljubljani ustanovljena Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Društvo je v času od ustanovitve organiziralo več javnih predavanj in debatnih večerov. Predavatelji so bili zelo raznoliki: med njimi so bili tako profesorji z domače univerze, gosti iz jugoslovanskih in tujih univerz, kot tudi mlajša generacija, ki se je šele pričela uveljavljati na področju filozofije. Predavanja so potekala v predavalnici mineraloškega inštituta. Njihov raspored danes ni več ohranjen; o naslovih in tematiki posameznih predavanj izvemo iz časnikov in revij, ki so redno poročali o dejavnostih društva.³ Predavanja so bila po svoji vsebini zelo raznovrstna in so bila namenjena različnim področjem filozofije, pedagogiki in sociologiji. Prvo predavanje v društvu je imel marca 1935 njegov predsednik Veber; govoril je o svobodi in nujnosti. V prvem letu dejavnosti društva so predavali: Evgen Spektorski (o odnosu med filozofijo in sociologijo), Aleš Ušeničnik (o tomistični filozofiji), Lojze Potočnik (o Masarykovih kritičnih mislih o historičnem materializmu), profesor na pravni fakulteti Boris Furlan (o krizi kavzalnosti)⁴ ter Stanko Gogala (o filozofiji in pedagogiki). V naslednjih letih so v društvu med drugim imeli predavanja: profesor pedagogike Karel Ozvald (o pedagogiki in filozofiji, 1936), profesor na tehniški fakulteti Andrej Gosar (o socialnem vprašanju in svetovnem nazoru, 1936), profesor filozofije na teološki fakulteti Janez Janžekovič (o sodobnih francoskih filozofskih strujah, 1936), profesor matematike Rihard Zupančič (o determinizmu in fizikalni sliki sveta, 1937), Franc Gnjezda (o umetnostni filozofiji in estetski kulturi, 1937), France Veber (o psiholoških značilnostih tedanje dobe, 1936; o Alešu Ušeničniku in moderni filozofiji, 1938), Evgen Spektorski (o normativni znanosti, 1938); profesor filozofije in psihologije na teološki fakulteti Anton Trstenjak (o fenomenologiji in ontologiji, 1939). Med predavatelji s tujih univerz velja omeniti zagrebškega profesorja filozofije Alberta Bazalo in nemškega profesorja Arthurja Lieberta. Društvo si je posebej prizadevalo, da predstavi tudi delo mlajše generacije; v društvu sta med drugimi predavala Vebrova študenta Emil Hrovat (o slutnji in intuiciji, 1939) in Alma Sodnik (o Karpetovi filozofiji, 1939). Nekatera predavanja so bila objavljena v revijah, med drugim v *Popotniku*, *Času*, *Domu in svetu* ter *Bogoslovnem vestniku*.⁵ Kot lahko razberemo iz poročil v časnikih, so predavanja naletela na ugoden odmev v javnosti in so bila dobro obiskana; predavalnica je bila običajno prenapolnjena. Z diskusijo, ki je sledila predavanjem, so nadaljevali tudi na posebnih debatnih večerih. Največ predavanj je bilo v času od ustanovitve društva do leta 1940; o dejavnostih društva med vojno nisem dobila podatkov. Predavanja v društvu so verjetno zaradi vojne zamrla.

To je zgolj drobec iz zgodovine Slovenskega filozofskega društva; njegovo zgodovino po drugi svetovni vojni bo treba še raziskati.

³Gl. bibliografijo Franca Verbinca, *Filozofski tokovi na Slovenskem*, Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana 1970, str. 223 in dalje.

⁴Gl. G.: "Filozofsko društvo v Ljubljani", *Čas*, XXX, 1935-36, str. 132.

⁵Gl. med drugim Karel Ozvald: "Pedagogika in filozofija", *Popotnik*, LVII, 1935-36, str. 145-151; Andrej Gosar: "Socialno vprašanje in svetovni nazor", *Čas*, XXXI, 1936-37, str. 157-172; Janez Janžekovič: "Današnje filozofske struje na Francoskem", *Dom in svet*, XXXIX, 1936, str. 397-412.